



Open your mind. LUT.
Lappeenranta University of Technology

LAPPEENRANNAN TEKNILLINEN YLIOPISTO

Kauppatieteiden osasto

Kandidaatintutkielma

Laskentatoimi

Rahanpesurikokset ja tilintarkastajan rooli

Money laundering offenses and the auditor's role

20.02.2011

Tekijä: Enni Rautio

Opponentti: Tuuli Hakala

Ohjaaja: Timo Alho

SISÄLLYSLUETTELO

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Tutkimuksen taustaa.....	1
1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja rajaukset	3
1.3 Tutkimusmenetelmät ja aineisto	4
1.4 Tutkimuksen rakenne	5
2 TILINTARKASTUS	6
2.1 Tilintarkastuksen tavoitteet ja tehtävät.....	6
2.2 Tilintarkastusvelvollisuus	7
2.3 Tilintarkastajan tehtävät ja vastuut	9
2.3 Tilintarkastajan rooli rahanpesussa	12
3 RAHANPESURIKOKSET	14
3.1 Rahanpesurikos.....	14
3.2. Rahanpesun vaiheet.....	16
3.2.1. Rahanpesun tavat ja metodit	19
3.3 Rahanpesun esirikokset	23
4 RAHANPESUN EHKÄISY	26
4.1 Rahanpesun vastainen työskentely	26
4.2 Tunnusluvut	29
4.3 Tilintarkastajien tekemät rahanpesuilmoitukset	30
4.4 Tilintarkastajien mahdollisuudet havaita rahanpesurikoksia	31
5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	33
5.1 Yhteenveto	33
5.2 Johtopäätökset	34
5.2.1 Jatkotutkimusmahdollisuudet.....	36
LÄHDELUETTELO	37

LIITTEET

Liite 1. Haastattelu

1 JOHDANTO

Tutkimuksen johdannossa esitellään taustoja tutkimuksen aiheesta kiinnostumiselle, kerrotaan tutkimuksen tavoitteet ja rajaukset sekä käytetyt menetelmät ja aineisto. Lopuksi kerrotaan vielä tutkimuksen rakenteesta.

1.1 Tutkimuksen taustaa

Tämän vuosituhatosen trendi on globalisaatio. Se on teknologiavetoinen prosessi, joka edistää poliittista ja taloudellista vakautta. Parhaimmillaan se myös edistää vapaita markkinoita, kilpailua sekä yhteistyötä eri kansojen ja kulttuurien välillä. Globalisaatiosta seuraa ihmisten liikkumista. Monikansalliset yritykset ja maailmalla tapahtuneet suuret tekniset läpimurrot ovat tuoneet kansoja ja kulttuureita lähemmäs toisiinsa niin virtuaalisesti kuin myös konkreettisesti. Maailmassa oli jo vuonna 2008 lähemmäs 191 miljoonaa maahanmuuttajaa, joista 115 miljoonaa asuu hyvinvointivaltioissa. Globalisaatio merkitsee kuitenkin myös haasteita. (Siemens 2011; Etälukio 2011; Shah 2008)

Suurin vaikutus Suomen kansainvälisyyteen, kasvaneisiin ja kansainvälisiin markkinoihin sekä maahanmuuttotilastoihin on ollut sen liittymisellä osaksi Euroopan unionia 1. tammikuuta vuonna 1995. Euroopan unionin jäsenvaltiona Suomen tulee noudattaa EU:n kansainvälistä lainsäädäntöä ja normistoa. EU:n alueella ihmisillä on oikeus liikkua vapaasti, muuttaa toiseen jäsenvaltioon sekä työskennellä tai harjoittaa siellä liiketoimintaa. (Europa)

Ihmisten ja hyödykkeiden vapaa liikkuvuus lisää myös väärinkäytösten riskiä. Rahanpesu on olennainen osa järjestäytyneitä rikollisuuksia. Se on myös hyvin kansainvälistä toimintaa, jota on edesauttanut EU:n pääomien vapaan liikkuvuuden periaate sekä maksuliikenteen siirtyminen entistä enemmän automaattisten tietojenkäsittelyn hoidettavaksi. Myös ulkomailla tehdyillä rikoksilla saatua hyötyä pestään Suomessa,

jolloin varallisuus kulkee Suomen kautta sekä käteisenä että sähköisessä muodossa. Rahanpesun torjumiseksi tarvitaan laajaa kansainvälistä yhteistyötä. Keskusrikospoliisin rahanpesun selvittelykeskus on arvioinut, että rahanpesun kohteena olevan omaisuuden määrä on Suomen osalta vuosittain ainakin satoja miljoonia euroja, ehkä jopa lähemmäs puolta miljardia euroa. Rahanpesun estäminen onkin yksi tehokkaimmista keinoista vastustaa järjestäytyntä rikollisuutta. EU pyrkii estämään rahanpesua muun muassa lainsäädännön sekä poliisin ja tullin avulla. (Euroopan komissio 2010; Neira, Perämaa & Vasara 2010, 1)

Vaikka Suomi sijaitsee maantieteellisesti muusta Euroopasta hyvinkin sivussa, esiintyi rahanpesuilmoituksissa Suomen keskusrikospoliisin rahanpesu- selvittelykeskuksen mukaan vuonna 2010 yhteensä 150 eri kansalaisuutta. Suomen kansalaisia ilmoituksista koski huomattavin osa (31 %). Suomalaiset ovat siis Suomessa suurin rahaa pesevä kansalaisuusryhmä. Yhteenlaskettuna Suomessa tehdyistä rahanpesuilmoituksista lähes 70 % koski kuitenkin ulkomaan kansalaisia. Toiseksi suurin yhtenäinen kansalaisuusryhmä oli venäläiset (4 %) ja kolmanneksi eniten oli virolaisia (3 %.) Lähialueiden jälkeen merkittävimmät ryhmät muodostuivat muualta Euroopasta sekä Aasiasta. (Keskusrikospoliisi 2011)

Rahanpesurikokset ovat osa talousrikoksia ja harmaata taloutta, niiden yhteiskunnalle aiheuttamien vahinkojen arvioidaan olevan vuosittain yli 5 miljardia euroa, josta noin puolet aiheutuu verotulojen menetyksistä. Vahinkojen määrän oletetaan kuitenkin kasvavan globalisaation ja tietotekniikan kehittymisen johdosta. (VN 2006)

Hyvinvointiyhteiskuntaa ei ole ilman tervettä taloutta ja yritysten synnyttämiä verotuloja (EK 2010). Yritysten panos yhteiskunnalle on merkittävä. Julkinen sektori tarvitsee yritysten maksamia veroja tuottaakseen hyvinvointipalveluja ja tarjotakseen sosiaaliturvaa. Yritystoiminnan kontrolloimisessa kirjanpidolla on keskeinen rooli. Nimitäin virheellisen kirjanpidon avulla yritykset pystyvät pesemään rikollista rahaa, peittelemään veropetoksia sekä velallisen rikoksia. (EK 2010)

Yritykset tekevät tilikausittain tilinpäätöksen, jonka tarkastaa tilintarkastaja. Tilinpäätöstietojen perusteella yrityksen omistajat ja sidosryhmät, kuten velkojat ja verottaja,

voivat arvioida yrityksen taloudellista asemaa. Tilintarkastajilla on keskeinen rooli tilinpäätöksen tarkastuksessa. Hallström kuvaa tilintarkastajia pääasiassa osakkeenomistajien luottamusmiehiksi mutta painottaa myös kuinka tärkeää yhtiön ulkopuolisten on tietää, onko yhtiön tilinpäätös laadittu lainmukaisesti ja antaako se kirjanpito-laissa tarkoitetulla tavalla oikeat ja riittävät tiedot yhtiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Vaikka tilintarkastus on useimmiten jälkikäteistä, niin tilintarkastajan havainnoilla on merkitystä talousrikosten ehkäisemisessä ja niiden selvittämisessä. Näin ollen, jos tilintarkastajat suorittavat tehtävänsä asianmukaisesti, heillä voi olla merkittävä rooli rikosten torjunnassa. (Hallström)

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja rajaukset

Tutkimuksen ensisijaisena tavoitteena on tarkastella, miten tilintarkastaja voi omalla toiminnallaan ehkäistä rahanpesurikoksia. Samalla tarkastellaan myös millaisia erilaisia lain, asetusten ja säädösten mukaisia velvoitteita tilintarkastajilla on. Tutkimusta tarkastellaan tilintarkastajan näkökulmasta. Itse tilintarkastajan roolia tarkastellaan erityisesti tilintarkastajan vastuun ja velvollisuuksien näkökulmasta. Sen lisäksi käydään läpi myös rahanpesurikosten erityispiirteitä, jotta pystytään ymmärtämään, mitä haasteita niihin liittyvään rikostentorjuntaan liittyy.

Tutkimuksen pääongelmana on:

- Tilintarkastajan rooli rahanpesun ehkäisemisessä

Alaongelmiksi muodostui:

- Rahanpesun muodot
- Tilintarkastajan mahdollisuudet havaita rahanpesua

Tutkimuksessa käsitellään rahanpesua Suomen lakien ja EU:n direktiivien näkökulmasta. Rahanpesun kansainvälisen luonteen vuoksi tarkastelemme sen ilmenemistä

ja vaiheita kuitenkin kansainvälisellä tasolla. Kansainvälisellä tasolla tarkastellaan myös tilintarkastajan keinoja havaita rahanpesua. Tilintarkastajan vastuuta ja velvollisuutta tarkastellaan kuitenkin vain Suomessa vallitsevan lain ja ohjeistuksen perusteella. Tärkeimpiä normeja ovat rahanpesulaki, tilintarkastuslaki sekä sen uudistus, tilintarkastusalan suositukset ja EU:n direktiivit.

1.3 Tutkimusmenetelmät ja aineisto

Tutkimus on teoreettinen tutkimus, eli tutkimuksen kohteesta pyritään hahmottamaan käsitteellisiä malleja, rakenteita ja selityksiä aiemman tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Tutkimuksen empiriaosaa syvennetään haastattelun avulla. Tutkimuksessa haastatellaan KHT-tilintarkastaja Pasi Warista, joka työskentelee PwC-ketjun, eli PricewaterhouseCoopers OY:n, toimipisteessä Lappeenrannassa.

Tutkimusmenetelmä on deskriptiivinen eli kuvaileva. Kuvailevan tutkimuksen tarkoituksena on selvittää tutkijalle itselleen sekä tutkimuksen lukijoille havaintoaineiston rakennetta ja käyttökelpoisuutta mahdollista jatkoanalyysiä varten. Tutkimuksessa tarkastellaan, mitä tilintarkastaja voi tehdä ehkäistäkseen rahanpesurikoksia. Tutkimusmenetelmänä käytetään myös normatiivista eli ohjaavaa menetelmää, koska tutkimuksessa pohditaan, kasvaisivatko tilintarkastajan mahdollisuudet ehkäisyyn esimerkiksi normien muutosten avulla.

Tutkimusaineistona käytetään kirjallisuutta, eri normeja ja kirjallisuutta, joka tulkitsee niitä, sekä tieteellisiä artikkeleita. Tutkimuksessa kirjallisuuden ja haastattelun avulla pyritään tekemään omia pohdintoja ja päätelmiä siitä, mitä on tilintarkastaja voi tehdä rahanpesurikoksien ehkäisemiseksi. Keskeisimpiä lähteitä tutkimuksessa ovat Keskusrikospoliisin rahanpesuselvityskeskuksen raportit, uusi rahanpesulaki sekä tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009. Tutkimuksessa tärkeimmät artikkelit ovat tilintarkastuslehden artikkelit sekä pääasiallisesti Yhdysvalloissa tehdyt tieteelliset tutkimukset.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Jotta voidaan arvioida tilintarkastajan mahdollisuuksia ennaltaehkäistä tai havaita rahanpesurikoksia, tulee hahmottaa, millaisia ovat tilintarkastajan velvollisuudet liittyen rahanpesurikoksiin. Aihe esitellään luvussa 2 ja sitä käsitellään lainsäädännön ja tilintarkastusstandardien perusteella. Luvun 3 tarkoituksena on auttaa ymmärtämään millaisia rikoksia rahanpesurikokset ovat sekä avata niiden erityispiirteitä ja tyypillisiä esiintymismuotoja. Sen jälkeen, kun lukijalla on käsitys rahanpesurikoksista ja tilintarkastajan tehtävistä, luvussa 4 tarkastellaan minkälaisia mahdollisuuksia ja velvoitteita tilintarkastajan tehtäviin kuuluu rikostorjuntaan liittyen. Lisäksi pohditaan, onko jotain sellaista, mitä tilintarkastaja voisi vielä tehdä. Yhteenveto ja johtopäätökset tehdystä tutkimuksesta esitellään viimeisessä luvussa.

2 TILINTARKASTUS

Tässä osiossa tarkastellaan tilintarkastuksen tavoitteita ja tehtäviä, sekä mistä syntyvät tilintarkastukselle asetetut tavoitteet. Osiossa listataan ketkä ovat lain mukaan tilintarkastusvelvollisia ja lisäksi tarkastellaan tilintarkastajien tehtäviä ja vastuuta sekä roolia rahanpesussa.

2.1 Tilintarkastuksen tavoitteet ja tehtävät

Tilintarkastuksen tarve perustuu viime kädessä yhteiskunnan asettamiin vaatimuksiin (Tomperi 2009, 9) Näin ollen se ei ole syntynyt teoreettisen kehittelyn tuloksena vaan käytännön tarpeiden sanelemana. Suomessa tilintarkastus on lähtökohtaisesti laillisuusvalvontaa. Ennen kaikkea tilintarkastus palvelee luottamuksen säilymistä eri osapuolten välillä. Yritys antaa tilikausittain tilinpäätöksen, jonka taloudellista informaatiota hyödyntävät yrityksen omistajat, velkojat ja muut sidosryhmät. Koska tilinpäätöksen taustalla olevat asiakirjat ovat usein salaisia eikä yrityksen ulkopuolisilla tahoilla ole mahdollisuutta päästä niihin käsiksi, voivat he luottaa vain tilinpäätöksessä julkaistavaan informaatioon. Näin ollen tämän informaation totuudenmukaisuuden varmistaminen on luottamuksen säilymisen kannalta ensisijaisen tärkeää. Tilintarkastuksen suorittaa tilintarkastaja, jolta edellytetään riippumattomuutta, korkeaa ammattitaitoa ja salassapitovelvollisuutta. (Halonen & Steiner 2010, 13; Riistama 2000; Riistama 1994; Tomperi 2009, 10-11)

Suomessa tilintarkastuslain (459/2007) systematiikan mukaan laissa ei erikseen säädetä tilintarkastuksen tavoitteista, vaan laki sisältää säännökset tilintarkastuksen sisällöstä. Tästä voidaan epäsuorasti päätellä, että tilintarkastuksen tavoitteena on laissa mainittujen seikkojen tarkistaminen, jotta tilintarkastaja voi antaa laissa tarkoitettut raportit. (Tomperi 2009, 10-11; Halonen & Steiner 2010, 13)

Tilintarkastuksella on monia erilaisia tavoitteita. Ensimmäiseksi tavoitteeksi voidaan nähdä se, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, onko tilinpäätös kaikilta olen-

naisilta osin laadittu sovellettavan tilinpäätösnormiston mukaisesti. Toiseksi tilintarkastajan tulee selvittää, antavatko tilinpäätös ja toimintakertomus noudatetun tilinpäätössäännösten mukaisesti oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Kolmas tavoite täten olisi, että tilintarkastaja suorittaa myös hallinnon tarkastuksen, jonka tavoitteena on selvittää vastuuvollisen toiminnan lainmukaisuutta yhteisöainsäädännön säännösten perusteella. (KHT-yhdistys 2009, 219)

Tilintarkastusta ei voida kuitenkaan nähdä pelkkänä laillisuusvalvontana, sillä se pelkästään ei yleensä ole riittävää toiminnan valvomiseksi ja kehittämiseksi. Näin ollen se jaetaan yleensä kahteen osaan, sisäiseen ja ulkoiseen tilintarkastukseen. Sisäinen tilintarkastus käsittää johdon toimeksiannosta tapahtuvaa tarkastusta, jonka tavoitteena on tarkastaa talouden ja hallinnon informaatiojärjestelmiä sekä sisäisten tarkkailujärjestelmien tarkoituksenmukaisuutta ja toimivuutta tarkoitettulla tavalla. Ulkoinen valvonta keskittyy puolestaan enemmänkin lainvalvontaan, johon tässä tutkimuksessa nimenomaisesti paneudutaan. Ulkoisen tilintarkastuksen tehtävänä on tarkistaa yrityksen kirjanpito, kirjanpitojärjestelmät, tilinpäätös, hallinto, pöytäkirjat, sisäinen laskentatoimi, rekisteritiedot, erilaiset jäsenluettelot ja sopimukset, sekä vakuutukset, varainhoito, riskienhallinnan ja verotukseen liittyvät asiakirjat. On kuitenkin hyvä muistaa, että sisäisen ja ulkoisen tarkastuksen yhteys toisiinsa olisi suotavaa tarkastustyön taloudellisuuden ja tehokkuuden lisäämiseksi. (Riistama, 1995, 65-69; Tomperi, 2009, 73-81)

2.2 Tilintarkastusvelvollisuus

Tilintarkastuslain toisessa luvussa säädetään velvollisuudesta toimituttaa tilintarkastus. Lähtökohtaisesti tilintarkastusvelvollisuus koskee kaikkia yhteisöjä ja säätiöitä. Niin sanotusta yleisestä tilintarkastusvelvollisuudesta on kuitenkin luovuttu vuonna 2007 voimaan tulleessa tilintarkastuslaissa, mikä tarkoittaa käytännössä sitä, että pienimmät kirjanpitovelvolliset on vapautettu tilintarkastusvelvollisuudesta.

Tilintarkastuslain 2. luvun 4 § mukaan tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta yhteisössä, jossa sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella on täytynyt enintään yksi seuraavista edellytyksistä:

- 1) Taseen loppusumma ylittää 100 000 euroa;
- 2) Liikevaihto tai sitä vastaava tuotto ylittää 200 000 euroa; tai
- 3) Palveluksessa on keskimäärin yli kolme henkilöä.

Tilintarkastaja on kuitenkin aina valittava yhteisössä, jonka pääasiallisena toimialana on arvopapereiden omistaminen ja hallinta ja jolla on kirjanpitolain 1 luvun 8 §:ssä tarkoitettu huomattava vaikutusvalta toisen kirjanpitovelvollisen liiketoiminnan tai rahoituksen johtamisessa.

Vaikka yllämainitut edellytykset eivät kuitenkaan täytyisi, yhteisö voi yhtiöjärjestyksessä, yhteisösopimuksessa tai säännöissä määrätä tilintarkastuksesta ja useamman tilintarkastajan valinnasta. (TTL 2 4 §) Lain voimaantulo ei kuitenkaan vielä itsessään poistanut tilintarkastusvelvollisuutta. Yhteisö, joka lain myötä vapautui tilintarkastusvelvollisuudesta ja haluaa luopua kokonaan tilintarkastajasta, joutuu muuttamaan yhteisöjärjestystään, yhteisösopimustaan tai muita mahdollisia sääntöjä ennen kuin se voi luopua tilintarkastajasta. (HE 194/2006)

Pienten kirjanpitovelvollisten vapautuminen tilintarkastusvelvollisuudesta on Hallituksen esityksen (194/2006) mukaan yhteydessä maallikkotilintarkastuksen lopettamiseen. Hallituksen esityksen (194/2006) mukaan ”*Hyväksytyn tilintarkastajan käyttövelvollisuuden ulottamista kaikkiin pienimpiinkin yhteisöihin voidaan pitää kohtuuttomana taloudellisena lisärasitteena verrattuna tästä koituviin hyötyihin.*” Nykyisin tilintarkastuslain 1 luvun 2 § perusteella tilintarkastajaksi voidaankin valita vain auktorisoitu tilintarkastaja, eli KHT- tai HTM- tilintarkastaja tai yhteisö.

Lakimuutos on saanut aikaan paljon keskustelua niin puolesta kuin myös vastaan. Vuonna 2006 kauppa- ja teollisuusministeriön toimeksiannosta toteutettiin tutkimus, jossa selvitettiin tilintarkastusvelvollisuuden uudistamista. Tutkimuksen haastattelussa HTM-yhdistyksen mukaan tilintarkastusvelvollisuuden poistumisella olisi monia haitallisia vaikutuksia pienyrityksille itselleen. Kuten pienyritysten neuvonnan poistu-

miseen, sillä yhdistyksen jäsenistölle tehdyn kyselyn mukaan noin 60 - 85 % pienyrityksistä käyttää tällä hetkellä tilintarkastajaa myös neuvonantajana. Tilintarkastuksella saa myös tahattomat virheet pois kirjanpidosta. Yhdistyksen mukaan tilintarkastuskysyntää ei saa jättää markkinoiden varaan, koska yritysten toiminnan alkuvaiheessa markkinoiden vaatimuksia ei ole, ja siinä vaiheessa, kun niitä alkaa tulla, asiat ovat usein jo ongelmallisia. Tilintarkastusvelvollisuudesta vapauttamisen johdosta voi tilien yhteiskunnallinen luotettavuus huonontua ja tilintarkastuksesta luopuminen johtaa yhdistyksen mukaan harmaan talouden lisääntymiseen. KHT-yhdistyksen virallinen kanta tilintarkastusvelvollisuuden laajuudesta on, että tilintarkastus tulisi säilyttää kaikissa liiketoimintaa harjoittavissa osakeyhtiöissä, myös pienimmissä. Yhdistys uskoo, että niin sanottua maallikkotilintarkastajaa käyttävien yritysten siirtyminen auktorisoidun tilintarkastajan käyttöön lisääisi tilinpäätöksen ulkoista varmuutta. Myös suunnitelmallisten väärinkäytösten suhteen yhdistys uskoo auktorisoidulla tilintarkastajalla olevan ennaltaehkäisevä vaikutus. (KTM 2006, 85- 89)

Kauppa ja teollisuusministeriön toimeksiannosta tehdyssä tutkimuksessa haastateltiin myös verohallitusta, joka lähtökohtaisesti vastustaa pienten osakeyhtiöiden vapauttamista tilintarkastusvelvollisuudesta. Sen mukaan tarkastettu kirjanpito johtaa parempien tietojen toimittamiseen myös verottajalle. (KTM 2006, 95-96)

2.3 Tilintarkastajan tehtävät ja vastuut

Tilintarkastajalla tarkoitetaan tilintarkastuslain mukaisesti hyväksyttyä luonnollista henkilöä tai tilintarkastus yhteisöä, eli se on siis samanlainen ammattinimike kuin asianajaja.

Tilintarkastajia ovat:

- KHT-tilintarkastajat ja KHT-yhteisöt
 - Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan hyväksymiä

- HTM- tilintarkastajat ja HTM-yhteisöt
 - Keskuskauppakamarin tilintarkastusvaliokunnan hyväksymiä

Tilintarkastuslakiin sisältyvien siirtymäsäännösten mukaan tilintarkastajana saa tois-
taiseksi toimia myös muu kuin hyväksyty tilintarkastaja. Niin kutsutut maallikkotilin-
tarkastajat voivat toimia pienissä yhteisöissä vielä tilikausina, jotka päättyvät viimeis-
tään 31.12.2011. Kun tutkimuksessa puhutaan tilintarkastajasta, sillä tarkoitetaan
auktorisoitua, eli kauppakamarilaitoksen hyväksymää tilintarkastajaa, ellei toisin mai-
nita. (Tomperi 2009, 17-18)

Tilintarkastuslain 4 luvun 20 §:ssä annetaan tilintarkastajan ammattieettiset periaat-
teet, jotka edellyttävät tilintarkastajan suorittavan annetut tehtävät ammattitaitoisesti,
rehellisesti, objektiivisesti ja huolellisesti yleisen edun huomioon ottaen. Saman luvun
26 §:ssä määrätään tilintarkastajan salassapitovelvollisuudesta, jonka mukaan tilin-
tarkastaja tai hänen apulaisensa ei saa ilmaista ulkopuoliselle tässä laissa tarkoitet-
tua tehtävää suorittaessaan tietoonsa saamaa seikkaa, ellei 2. momentissa toisin
säädetä. Salassapitovelvollisuus ei kuitenkaan koske seikkaa:

- 1) josta tilintarkastajan on ilmoitettava tai lausuttava lain nojalla;
- 2) jonka ilmaisemiseen se, jonka hyväksi salassapitovelvollisuus on säädetty, an-
taa suostumuksensa;
- 3) jonka viranomaisen, tuomioistuin, tässä laissa tarkoitettu valvontaelin tai muu
henkilö on lain perusteella oikeutettu saamaan tietoonsa; tai
- 4) joka on tullut yleiseen tietoon.

Tilintarkastajan velvollisuuksista tilintarkastuksessa määrätään tilintarkastus-
standardissa 240. Sen mukaan tilintarkastaja on velvollinen hankkimaan kohtuullisen
varmuuden siitä, ettei tilinpäätöksessä kokonaisuutena ole oleellista virheellisyyttä,
olipa se sitten väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa. Tilintarkastuksen luonteisten

rajoitteiden vuoksi ei kuitenkaan voida kokonaisuudessaan välttää riskiä siitä, että joitakin tilinpäätöksen olennaisia virheellisyyksiä jää havaitsematta. (KHT 2009, 776)

Väärinkäytöksestä aiheutuvaa olennaista virhettä tilintarkastajan on vaikeampi havaita kuin virheestä johtuvaa olennaista virhettä, mikä johtuu siitä, että väärinkäytökseen saattaa liittyä pitkälle kehittyneitä ja huolellisesti suunniteltuja peittämissjärjestelyjä, kuten väärennöksiä, kirjaamatta jättämistä tai väärin tietojen antamista tilintarkastajalle. Vaikka tilintarkastaja pystyisi havaitsemaan virheen, on hänen vaikeaa ratkaista, aiheutuvatko virheellisyydet harkintaa sisältävillä alueilla. Varsinkin johdon väärinkäytöksestä aiheutuvaa virheellisyyttä tilintarkastajan on vaikeampi havaita kuin työntekijän väärinkäytöksestä aiheutuvaa virhettä. Kohtuullista varmuutta hakiessaan tilintarkastajan tuleekin säilyttää ammatillinen skeptisyys koko tilintarkastuksen ajan ja ottaa huomioon mahdollisuus, että toimiva johto sivuuttaa kontrollit sekä tiedostaa, että tilintarkastustoimenpiteet, jotka ovat tehokkaita virheenhavaitsemisessa, eivät välttämättä ole sitä väärinkäytöksen havaitsemisessa. (KHT 2009, 777)

Tilintarkastajan tavoitteena on:

- 1) tunnistaa väärinkäytöksestä johtuvan olennaisen virheellisyyden riskit tilinpäätöksessä ja arvioida niitä;
- 2) hankkia tarpeellinen määrä tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä arvioidusta väärinkäytöksestä johtuvan oleellisen virheellisyyden riskeistä suunnittelemalla ja toteuttamalla tarkoitukseen soveltuvia toimenpiteitä riskeihin vastaamiseksi; ja
- 3) vastata tunnistettuun tai epäiltyyn väärinkäytökseen asianmukaisella tavalla.

(KHT 2009,777)

2.3 Tilintarkastajan rooli rahanpesussa

Rahanpesulain keskeisenä periaatteena on asiakkaan tunteminen ja riskiperusteinen lähestymistapa. Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä (503/2008) astui voimaan 1.8.2008. (Finanssivalvonta)

Rahanpesulain 1 luvun 2 §:ssä säädetään lakia sovellettavan tilintarkastuslaissa (459/2007) tarkoitettuun tilintarkastajaan. Käytännössä se tarkoittaa, että tilintarkastaja on lain mukaan ilmoitusvelvollinen. Rahanpesulain 2 luvun 9 §:n mukaan laissa määritellyn ilmoitusvelvollisen tulee jatkuvasti kiinnittää huomiota sellaisiin liiketoimiin, jotka rakenteeltaan tai suuruudeltaan poikkeavat tavanomaisista liiketoimista. Samoin ilmoitusvelvollisen tulee menetellä, jos liiketoimilla ei ole ilmeistä taloudellista tarkoitusta tai ne eivät sovi yhteen kokemuksen tai tietojen kanssa, jotka ilmoitusvelvollisella on asiakkaasta. Tarvittaessa liiketoimeen liittyvien varojen alkuperä tulee selvittää. Lain tarkoittama ilmoitusvelvollisuus koskee myös tilintarkastajaa.

Rahanpesulain 3 luvun 23 §:n perusteella ilmoitusvelvollisen on viipymättä ilmoitettava rahanpesun selvityskeskuslaille epäilyttävästä liiketoimesta. Rahanpesun selvityskeskuslaille ilmoitusvelvollisen tulee maksutta antaa kaikki tarpeelliset tiedot ja asiakirjat, joilla saattaa olla merkitystä epäilyn selvittämiseksi. Rahanpesulain 25 §:n mukaan ilmoitusvelvollinen ei saa paljastaa ilmoituksen tekoa sille, johon epäily kohdistuu, eikä myöskään muille henkilölle.

Ilmoitusvelvollisuuden piirissä ovat sellaiset liiketoiminnan muodot, joilla on normaalin toimintansa puitteissa mahdollisuus havaita rahanpesua tai niitä, joita arvellaan voitavan käyttää hyväksi rahanpesussa. Ilmoitusvelvollisia tilintarkastajan lisäksi on useita. (Heikinheimo & Kuitunen 2/2004, 18)

Ilmoitusvelvolliset:

- luotto- ja rahoituslaitokset
- ulkomaisen luotto- ja rahoituslaitoksen sivukonttorit ja edustustot

- liike- tai ammattitoimintana muuta maksuliikettä kuin luottolaitostoiminnasta annetussa laissa tarkoitettua yleistä maksujenvälitystä harjoittavat
- sijoituspalveluyritykset
- rahastoyhtiöt ja säilytisyhteisöt
- arvopaperikeskus
- rajoitettua luottolaitostoimintaa harjoittava osakeyhtiö tai osuuskunta
- vakuutusyhtiöt
- ulkomaisen vakuutusyhtiön edustustot
- vakuutuksenvälittäjät
- panttilainauslaitokset
- vedonlyönti-, totopeli- ja pelikasinotoimintaa harjoittavat yhteisöt
- kiinteistönvälittäjät sekä vuokrahuoneistojen välitysliikkeet
- liike- tai ammattitoimintana kirjanpitotehtäviä toimeksiannosta hoitavat
- liike- tai ammattitoimintana tilintarkastustehtäviä hoitavat
- liike- tai ammattitoimintana oikeudellisissa asioissa avustavat
- liike tai ammattitoimintana tavaroita myyvät ja välittävät siltä osin kuin maksu vastaanotetaan käteisenä vähintään 15 000 euron suorituksena
- omaisuudenhoito yhtiöt
- veroneuvontaa antavat yhtiöt

(Sviili 4/2008, 31)

3 RAHANPESURIKOKSET

Tässä luvussa tarkastellaan rahanpesua rikoslaillisesta näkökulmasta. Esitellään rahanpesun vaiheet, metodit ja tavat sekä tarkastellaan rahanpesun esirikoksia.

3.1 Rahanpesurikos

Termiä rahanpesu alettiin alun perin käyttää kuvatessa Al Caponen 1930-luvulla harjoittamaa toimintaa. Hän perusti pesuloita, joiden kirjanpidon kautta kierrätettiin laittomasti hankittuja varoja. (Ferwerda 2009, 904)

Rikoslain 32 luvussa 6 §:ssä säädetään rahapesurikoksista seuraavasti:

Joka

- 1) ottaa vastaan, käyttää, muuntaa, luovuttaa, siirtää tai välittää rikoksella hankittua omaisuutta, rikoksen tuottamaa hyötyä tai näiden tilalle tullutta omaisuutta peittääkseen tai häivyttääkseen hyödyn tai omaisuuden laittoman alkuperän tai avustaa rikoksentekijää välttämään rikoksen oikeudelliset seuraukset taikka,
- 2) peittää tai häivyttää rikoksella hankitun omaisuuden, rikoksen tuoman hyödyn taikka näiden tilalle tulleen omaisuuden todellisen luonteen, alkuperän, sijainnin tai siihen kohdistuvat määräämistoimet tai oikeudet taikka avustaa toista tällaisessa peittämisessä tai häivyttämisessä,

on tuomittava rahanpesusta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Yritys on rangaistava.

Törkeä rahanpesu on määritelty RL 32 luvun 7 §:ssä seuraavasti:

Jos rahanpesussa

- 1) rikoksen kautta saatu omaisuus on ollut erittäin arvokas tai
- 2) rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti,

ja rahanpesu on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksenteijä on tuomittava törkeästä rahanpesusta vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Kiteytettynä rahanpesulla tarkoitetaan siis toimintaa, jossa rikoksella hankitun rahan alkuperä pyritään häivyttämään ja saamaan se näyttämään lailliselta. Rahanpesurikoksille keskeistä on rikoksella hankitun omaisuuden peittelemine ja ulosoton tai muun viranomaistoimenpiteen välttäminen. (Poliisi 2011)

Euroopan unioni aloitti rahanpesunvastaisen toimintansa 1990-luvun alkupuolella. (Oikeusministeriö 27/2010, 19) Rahanpesusta on annettu seuraavat direktiivit:

- Neuvoston direktiivi 91/308/ETY, annettu 10.päivänä kesäkuuta 1991, rahoitusjärjestelmän rahanpesutarkoituksiin käyttämisen estämisestä
- Euroopan Parlamentin ja neuvoston direktiivi 2001/97/EY, annettu 4. Päivänä joulukuuta 2001, rahoitusjärjestelmien rahanpesutarkoituksiin käyttämisen estämisestä annetun direktiivin 91/308/ETY muuttamisesta
- Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2005/60/EY, annettu 26. Päivänä lokakuuta 2005, rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesutarkoituksiin sekä terrorismin rahoitukseen

(Oikeusministeriö 27/2010, 20)

Direktiivit perustuvat pääosin rahanpesemisen preventiiviseen torjuntaan, eikä niissä ole selkeitä kriminalisointivelvoitteita. Jäsenvaltioita veloitetaan huolehtimaan, että rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen kielletään. (Oikeusministeriö 27/2010, 20)

Suomessa rahanpesu kriminalisoitiin vuonna 1994, mutta sitä koskeva nykyisin voimassa oleva lainkohta tuli voimaan 1.4.2003, mikä käytännössä tarkoittaa sitä, että rahanpesu sai oman tunnusmerkistönsä. Siihen asti rahanpesurikoksista on rangaistettu rikoslain 32 luvun kätkemisrikoksina. Rahanpesulain mukaan rahanpesusta tuli rangaistavaa myös tuottamuksellisena (RL 32 luku 9 §), eli silloin, kun henkilöllä ei ole varmaa tietoa varojen alkuperästä, mutta hänen rahanpesuksi katsottavat toimensa osoittavat törkeää huolimattomuutta. Rahanpesulakia uudistettiin 1.8.2008. Uudistuksen myötä ilmoitusvelvollisuus laajeni ja asiakkaan tunnistamiseen liittyviä velvollisuuksia tarkennettiin. (Neira et al. 2010, 2,4,6, Sviili 4/2008, 29) Rahan-

pesutapaukset, joita voidaan pitää vähäisinä, arvioidaan nykyisin puolestaan rahanpesurikkomuksina, joista rangaistuksena on sakkoa (RL 32 luku 10 §).

Rahanpesurikoksiin sovelletaan myös käytännössä merkittävää rajoitussäännöstä, jonka mukaan rahanpesusta ei voida tuomita henkilöä, joka on osallinen esirikokseen, eli siihen rikokseen, jolla omaisuus on toiselta saatu tai joka on tuottanut hyödyn, eli kyseessä on niin sanottu itsepesu. (RL 32 luku 11 §) Tuomita ei voi myöskään esirikoksen tekijän kanssa yhteistaloudessa asuvaa, joka ainoastaan käyttää tai kuluttaa rikoksentekijän yhteistalouden tavanomaisiin tarpeisiin hankkimaa omaisuutta. (RL luku 11 §) Oikeusministeriö on kuitenkin asettanut työryhmän pohtimaan uudelleen kysymystä siitä, pitäisikö rangaistavuuden laajentaa koskemaan myös itsepesua. Uuden työryhmän on määrä saada työnsä valmiiksi 31.5.2011. Työryhmän ratkaistavana oleva kysymys voi olla esimerkiksi: Jos pankkiryöstäjä käyttää anastamansa rahat, pitäisikö hänet tuomita törkeän ryöstön lisäksi myös rahanpesurikoksesta? Organisation for Economic Co-operation and Development:n (OECD) rahanpesun vastainen työryhmä Financial Action Task Force (FATF) on arvostellut sitä, ettei itsepesu ole Suomessa rangaistavaa. FATF, on vuonna 1989 perustettu rahanpesun vastainen toimintaryhmä, johon kuuluu yhteensä 33 valtiota. Suomi liittyi osaksi toimintaryhmää vuonna 1991. (Savolainen 2010; Sahavirta 2007, 147)

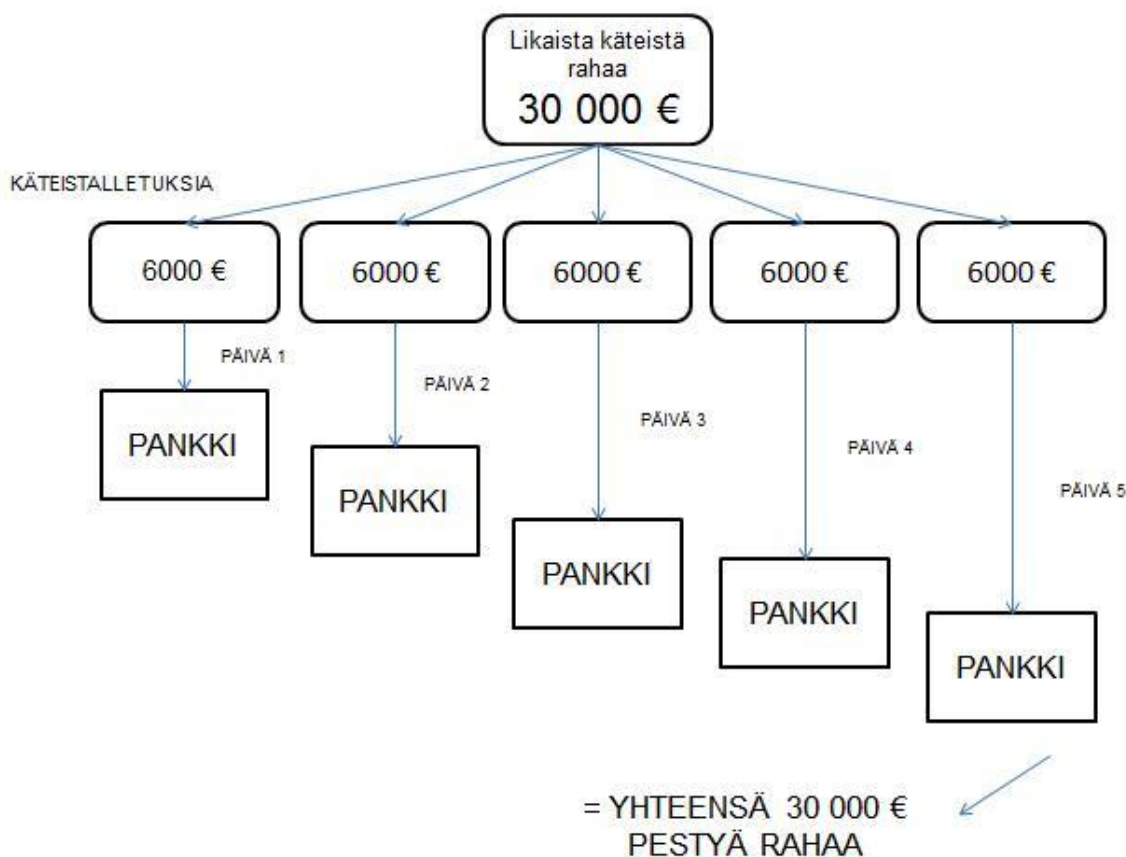
3.2. Rahanpesun vaiheet

Rahanpesutapoja rajaa vain rikollisen mielikuvitus. Tämän takia rikoksesta on vaikea antaa yleisluonteista teonkuvausta. Vaikka rahanpesutapoja on käytännössä hyvin monia, voidaan rahanpesu tapahtumasta usein erottaa kolme eri vaihetta, joita ovat sijoitus, harhautus ja palautus. (Neira et al. 2010, 7; Low 2010, 133)

Kiinnijäämisriski on suurin sijoitusvaiheessa, jossa käteisenä oleva laitton raha yritetään saada laillisen rahoitusjärjestelmän piiriin. Jos varat onnistutaan saamaan rahoitusjärjestelmään, on niitä tämän jälkeen hyvin vaikea jäljittää. Käteisen rahan perusteella ei osapuolia pystytä jäljittämään. Suuren käteissumman käsittely aiheuttaa kuitenkin usein hankaluuksia, jonka vuoksi ne talletetaan usein pankkeihin ”smurffaa-

malla”, eli rahat talletetaan pienemmissä erissä useisiin luottolaitoksiin useampien eritaustaisten henkilöiden toimesta. Sijoitusvaiheessa voidaan myös toimia yrityskullissin suojissa, jolloin likainen raha naamioidaan liiketoiminnan tuotoiksi. (Neira et al. 2010, 7; Heikinheimo & Kuitunen 2/2004, 16-17; Cheng & Low 2007,131)

Kuvio 1 esittää toisen tavan smurffata. Siinä sama henkilö tekee pieniä käteistalletuksia eri pankkeihin eri päivinä. Sijoitusvaiheessa voidaan luoda myös yritys kullissiksi ja toimia sen suojissa, jolloin likainen raha naamioidaan laillisen liiketoiminnan tuotoiksi.

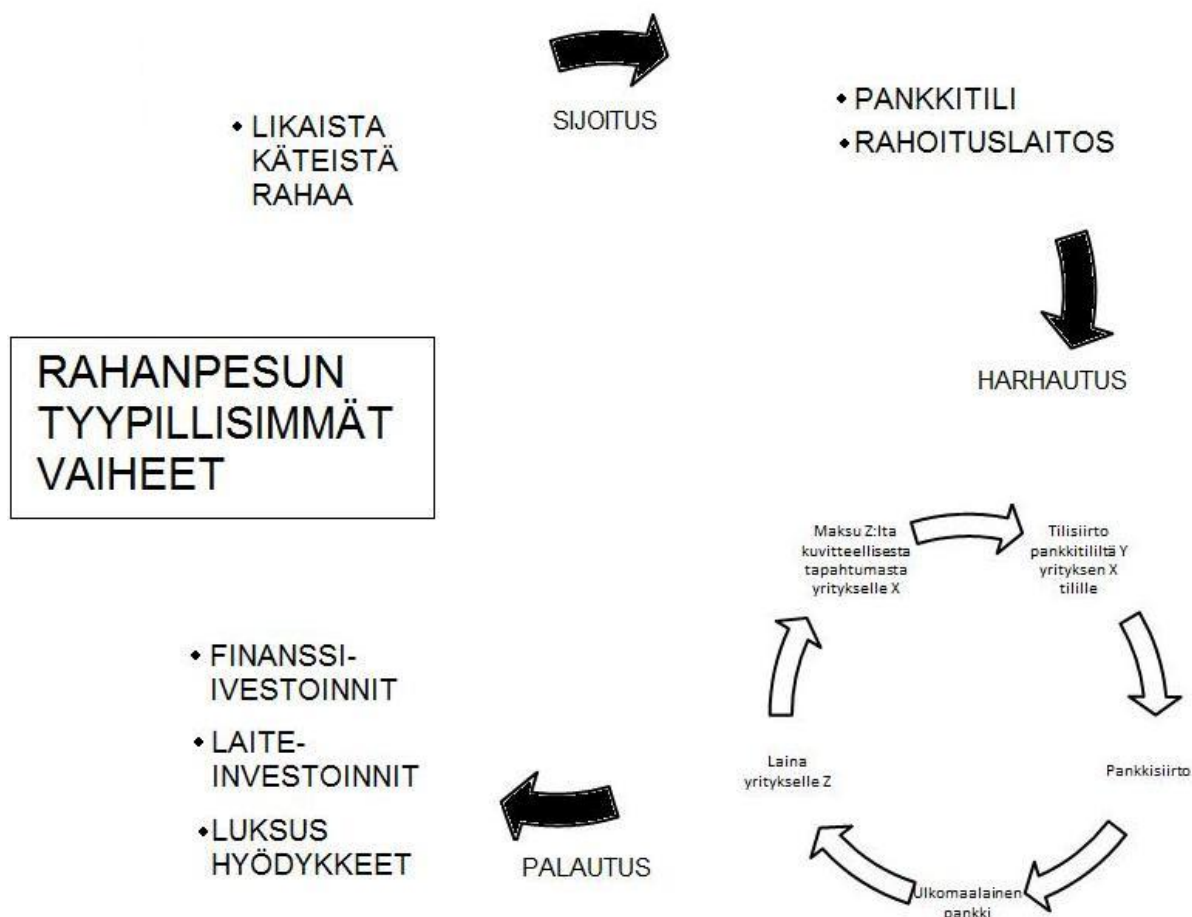


Kuvio 1. Smurffaaminen (mukaillen Layton 2005)

Seuraavaksi vuoroon tulevassa harhautusvaiheessa omaisuus erotetaan laittomasta lähteestään erilaisilla toimenpiteillä. Harhautusvaiheen tavoitteena on, ettei varoja ja niiden laitonta alkuperää pystyttäisi enää yhdistämään toisiinsa. Kiinni jäämisen riski pienenee aina sitä mukaa, mitä useamman valtion ja yrityksen kautta rahoja kierräte-

tään. Samalla vaikeutuu myös pestävän rahan ja esirikoksen yhdistäminen. Verojen maksamista pidetään helposti näyttönä varojen laillisuudesta, minkä takia sekin voi toimia yhtenä harhautuskeinona. (Neira et al. 2010, 8; Heikinheimo & Kuitunen 2/2004, 17)

Sen jälkeen kun rahoja ei enää kyetä jäljittämään alkuperäiseen lähteeseen, niille luodaan uusi laillinen lähde. Palautusvaiheessa voidaan käyttää apuna yritystä, jotta rikollisella toiminnalla saadut rahat voidaan sen avulla sekoittaa yhtiön laillisiin varoihin. Rahanpesussa varallisuutta usein siirretään kolmansien henkilöiden (ns. bulvaanien) nimiin, mutta rikoksen tekijälle jätetään määräysvalta omaisuuteen. (Neira et al. 2010, 8; Heikinheimo & Kuitunen 2/2004, 17)



Kuvio 2. Rahanpesun tyypillisimmät vaiheet (mukaillen UNODC 2011)

Kuviossa 2 on kuvattu kuvitteellinen rahanpesutapahtuma, jossa käytetään kaikkia kolmea tyypillisintä rahanpesun vaihetta sijoitusta, harhautusta sekä palautusta. Harhautusvaiheessa on kuvattuna esimerkki rahan mahdollisesta kiertoreitistä. Esimerkissä raha lähtee liikkeelle tilisiirtona tililtä Y rahanpesua varten perustetun yrityksen X tilille, joka siirtää rahat edelleen pankkisiirtona toiselle tilille ja sieltä ulkomaalaisen pankin tilille. Ulkomaiselta tililtä yritys X antaa lainan yritykselle Z, joka on myös rahanpesua varten perustettu yritys. Raha palaa lopulta takaisin yritykselle X, kun se saa yritykseltä Z maksusuorituksen kuvitteellisesta tapahtumasta. Kaikissa rahanpesutapahtumissa ei kuitenkaan todellisuudessa käytetä kaikkia vaiheita, vaan rahanpesutavat vaihtelevat tekijän mielikuvituksen ja esirikoksen luonteen mukaan.

3.2.1. Rahanpesun tavat ja metodit

RL 32 luvun 6 §:ssä lueteltujen rahanpesutekotapojen mukaan rahanpesu voidaan yksinkertaisimmillaan toteuttaa pelkästään ottamalla vastaan varoja tai kuljettamalla niitä esimerkiksi ulkomaille. Nykyisin järjestelyt ovat kuitenkin usein paljon monimutkaisempia ja ne sisältävät useiden eri metodien yhdistelmiä, joilla rahan jäljittämistä pyritään vaikeuttamaan. Esimerkki rahanpesun tekemuodosta on huumausainerikoksella saatujen varojen muodon muuttaminen useampaan otteeseen, esimerkiksi ensiksi talletuksiksi ja sen jälkeen osakkeiksi. Osakkeet puolestaan voidaan vaihtaa vielä kiinteistöksi, joka mahdollisesti sijaitsee ulkomailla. (Neira et al. 2010, 9)

Rahanpesun erivaiheissa voidaan tunnistaa useita erilaisia rahanpesun metodeja. Metodit todennäköisesti vaihtelevat maittain. Valittuihin metodeihin vaikuttavat maan talous, rahoitusmarkkinoiden monimutkaisuus, lainsäädäntö ja kansainvälinen yhteistyö rahanpesun ehkäisemiseksi. Metodeista neljä kansainvälisesti merkittävintä on salakuljetus, kasinot ja muut uhkapelipaikat, vakuutukset sekä arvopaperit. Osaa voidaan käyttää kaikissa kolmessa eri rahanpesun vaiheessa, mutta ei kaikkia. (Rauter & Truman 2004, 27; Schott 2006, I-10)

Metodeista vanhin, eli salakuljetus on lisääntynyt 2000-luvulla. Yhtenä syynä nähdään pankkien kiristynyt rahanpesuvalvonta. Käteisen salakuljetuksessa rahaa kulje-

tetaan joko salakuljettajan matkatavaroihin piilotettuna, rahdin sekaan, kirjeissä tai postitusfirman, esimerkiksi FedEx:in, avulla yli valtioiden rajojen. Kaikissa EU:n jäsenvaltioissa on 15. kesäkuuta vuodesta 2007 asti sovellettu asetusta, jonka mukaan Euroopan yhteisön alueelle saapuva tai sieltä poistuva henkilö on ilmoitusvelvollinen, jos hän kuljettaa mukanaan vähintään 10.000 euroa käteisrahaa. Ilmoitus tulee tehdä tulliviranomaiselle tai muulle toimivaltaiselle viranomaiselle. Kyseessä on kuitenkin vain ilmoitusvelvollisuus, eikä asetusta rajoita käteisrahan tuomista tai viemistä. (Rauter & Truman 2004 27-28; Savolainen 2007a)

Kasinoita voi kutsua rahanpesijöiden paratiiseiksi. Siellä käteistä vaihdetaan pelimerkeiksi, jotka toimivat valuuttana pelatessa. Kun pelit mahdollisesti ovat ohi, voidaan pelimerkit vaihtaa takaisin käteiseksi tai shekiksi. Pelimerkit voi vaihtaa käteiseksi eri henkilö joka alun perin vaihtoi käteisen merkeiksi. Näin rahan liikettä on kasinoissa erittäin vaikea seurata. Nykyaikana raha- ja uhkapelien pelaamista tapahtuu myös paljon verkossa. Viimeisin kansainvälinen rahanpesuepäily ilmeni nettipokerisivustoilta, kun yhdysvaltalainen tuomioistuin aloitti 15. päivä huhtikuuta 2011 miljardiluokan nettipokerijutun käsittelyn. Syytettyinä ovat kolme maailmanlaajuisen pokerisivuston, PokerStars-, Full Tilt Poker-, ja Absolute Poker- sivustojen perustajat. (Rauter & Truman 2004, 28; Kammonen 2011)

Vakuutuksissa suositaan ovat kasvattaneet vakuutukset, joissa koko vakuutettavan esineen tai asian vakuutus maksetaan kertasummana vuosittaisten vakuusmaksujen sijaan. Tätä mekanismia rahanpesijät käyttävät hyödykseen. He tai heidän apurinsa ostavat kertamaksuvakuutuksia, jotka he sitten peruuttavat, maksavat vaadittavat peruutusmaksut ja muut seuraukset, ja saavat vakuutuksiin sijoittamansa summat osittain takaisin. Koska vakuutuksen peruutuksesta rahanpesijä saa kuitenkin, voi rahan katsoa nyt olevan niin sanotusti puhdistuneen. Valvontaa vaikeuttaa se, että suurin osa vakuutuksista myydään välittäjien kautta, minkä vuoksi vakuutusyhtiöt eivät itse ole yhteydessä vakuutuksen hankkijaan. (Rauter & Truman 2004, 29)

Arvopaperit ovat usein ja useissa liiketoimissa käytettyjä. Mekanismi esiintyy myös lakisääteisillä rahoitusmarkkinoilla. Arvopapereita hyödynnetään useimmiten rahanpesun harhautus- ja palautusvaiheissa, sillä suurin osa lainkuuliaisista välittäjistä ei hyväksy käteistä liiketoimiin. Tämä rajoitus ei kuitenkaan estä rikollisten toimimista.

Usein rahanpesijän varat ovat onnistuneen sijoitusvaiheen jälkeen jo sisällä rahoitusjärjestelmässä. Harhautusvaiheessa rahanpesijä voi helposti ostaa arvopapereita rikollisilla toimilla hankituilla varoilla ja sen jälkeen myydä arvopaperit ja saada myynnistä laillisesti rahaa. Toisin kuin tavallisissa arvopaperissa, haltija-arvopapereissa ei tarvitse rekisteröidä omistajaa. Niiden omistuksen vaihto tapahtuu konkreettisesti arvopaperin luovuttamisella toiselle henkilölle. Näin ollen vaihtotapahtuma ei jätä jälkeensä todisteita. (Rauter & Truman 2004, 30-31)

Muita keskeisiä rahanpesun metodeja ovat esimerkiksi:

- *Epäviralliset arvonsiirtojärjestelmät:* Käteinen raha annetaan välittäjälle maassa A, joka muuttaa rahan käteiseksi, tai joskus kullaksi, maassa B. Välittäjä hoitaa usein kaikki rahanpesun vaiheet. Kansainvälisesti tunnettu slanginimitys halawa tulee välittäjälle Intian kielestä.
- *Elektroninen varojen siirto:* Viittaa menetelmään, jonka avulla pankit valvovat rahansiirtoja lähettämällä sähköisesti ilmoituksen toiselle rahoituslaitokselle. Tällaiset siirrot ovat ensisijainen väline kaikissa rahanpesuprosessin vaiheissa, mutta etenkin harhauttamisvaiheessa. Varoja voidaan siirtää useiden eri pankkien kautta, jotka sijaitsevat maissa, joiden lainsäädännöt eroavat toisistaan, jotta varojen alkuperä olisi vaikeampi selvittää. Siirrot voidaan tehdä myös usealta eri pankkitililtä, jonne talletukset on tehty smurffaamalla. Nämä varat siirretään ensisijaiselle tilille, joka sijaitsee usein ulkomailla.
- *Laillisen liiketoiminnan omistus:* Likainen raha voidaan lisätä liiketoiminnan käteistulojen joukkoon. Toimii etenkin niillä yrityksillä, joilla on paljon käteistuloja, kuten ravintolat, baarit ja videovuokraamot. Ylimääräinen raha yksinkertaisesti lisätään kassatuloihin. Tämän rahanpesutavan kustannuksena pesijälle ovat kuitenkin tulot, jotka menetetään verotuksessa. Yrityksissä, joissa toimet ovat paremmin dokumentoituja, voidaan likainen raha saada mukaan liiketoimintaan laskuja manipuloimalla. Liike voi esimerkiksi tarjota alennusta, jos asiakas maksaa käteisellä. Liike voi kuitenkin raportoida alkuperäisen myyntihinnan, jolloin likainen raha korvaa annetun alennuksen määrän. Hieman kehittyneempi järjestelmä voi mahdollistaa jopa rikollisen hyötyvän kahdesti likai-

sen rahan sijoittamisesta lailliseen piiriin. Ensin pestyt varat sekoitetaan yrityksen perustamiseen käytettyihin varoihin, ja toiseksi myydään yrityksen osakkeita viattomille sijoittajille.

- *"Kuoriyritykset"*: Ovat olemassa paperilla, mutta niillä ei oikeasti ole liiketoimintaa lainkaan, tai sitä on todella vähän. Yritykset on perustettu usein ulkomaille ja niillä on pankkitilit, joissa raha saa oleskella palautusvaiheen aikana. Yrityksillä on monia mahdollisia käyttötarkoituksia. Yhtenä esimerkkinä yritys voi ostaa kiinteistöjä tai muuta omaisuutta ja myydä niitä nimelliseen hintaan omalle kuoriyhtiölleen, joka voi myydä omaisuutta eteenpäin viattomalle kolmannelle osapuolelle alkuperäiseen hankintahintaan.
- *Kiinteistökaupat*: Nämä voivat verhota laittomia varojenlähteitä tai avustaa laillisesti yrityksiä varsinkin jos niillä on paljon käteisvarallisuutta. Tarpeisto voidaan ostaa ja myydä väärillä nimillä tai kuoriyritysten avulla. Niitä voidaan myös helposti käyttää harhautusvaiheen rahansiirtojen vakuutena.
- *Tavaroiden osto*: Tämä käytäntö voi olla erityisen houkutteleva rahanpesuun, erityisesti tietyille hyödykkeille. Kulta on suosittua, koska se on yleisesti hyväksyttyä ja arvonsa säilyttävää. Se on helposti muokattavissa eri muotoihin ja näin ollen tarjoaa hyvän anonymiteetin omistajalleen. Taide ja muut arvoesineet, kuten harvinaiset taulut tai postimerkit ovat viehättävä kohde rahanpesulle, koska väärää myyntitodistuksia on helppo tuottaa. Lisäksi objektit ovat helposti siirrettävissä ja myytävissä kansainvälisesti.
- *Valuutanvaihtopisteet*: Nämä eivät ole yhtä säänneltyjä kuin pankit, tai niitä ei säännellä lainkaan, joten niitä käytetään rahanpesuun. Suomessakin toimiva ruotsalainen valuutanvaihtoyhtiö Forex sai vuonna 2008 sakkoa 50 miljoonaa kruunua siitä hyvästä, että sillä on vakavia puutteita rahanpesun estämiseen liittyvissä vaatimuksissa ja toimintamalleissa (Siikavirta 2008).

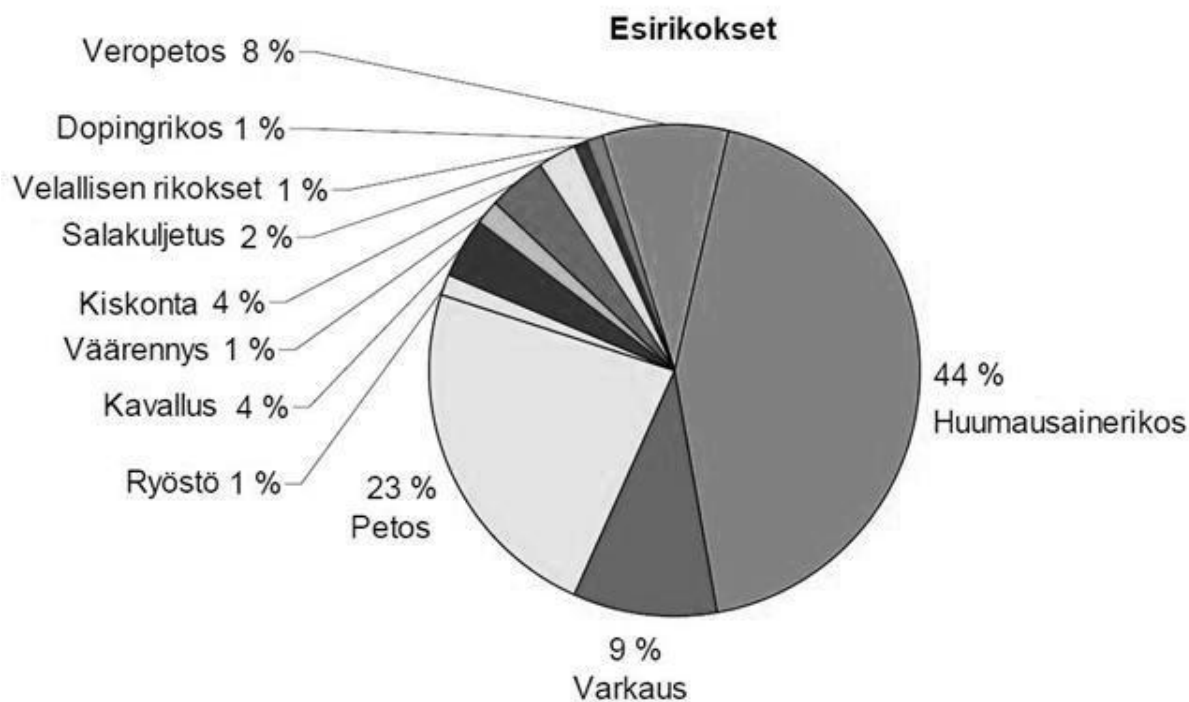
(Rauter & Truman 2004, 30-31)

3.3 Rahanpesun esirikokset

Käytännössä Suomessa esille tulleissa tapauksissa on havaittavissa, että rahanpesutavat vaihtelevat eri esirikosten kohdalla. Talousrikoksissa varat on yleensä helppoa siirtää ulkomaille, sillä usein ne ovat jo valmiiksi pankkitilillä. Varojen siirto ulkomaille tapahtuu usein joko sähköisesti tai käteisenä. Kun varat kierrätetään tiettyjen valtioiden kautta, ”paperivana” katkeaa ja varojen alkuperää on tämän jälkeen erittäin vaikeaa, melkein mahdotonta selvittää. Varoja on mahdollista myös kierrättää eri yhtiöissä ja palauttaa ne sitten valeoikeustoimen kautta Suomeen jollekin toiselle yhtiölle. Vuonna 2006 yli 60 % keskusrikospoliisin rahanpesun selvityskeskukseen tulleissa rahanpesuilmoituksissa varoja oli siirretty yli Suomen rajojen, pääasiassa Suomesta ulkomaille. Eniten siirtoja oli tehty Viroon. (Neira et al. 2010, 8-9; Savolainen 2007b)

Kuviossa 3 oleva diagrammi on rahanpesun selvityskeskukseen tekemästä tutkimuksesta, jossa tutkimusaineistona on käytetty käräjä- ja hovioikeuksien ratkaisemia rahanpesutapauksia Suomessa vuodesta 1994 lähtien. Tutkimuksessa on pyritty ottamaan huomioon kaikki rahanpesua koskevat tuomiot vuosilta 1994- 2002. Lisäksi mukaan on otettu tuomioita vuosilta 2002- 2010. Tutkimukseen on otettu 96 tuomiota, joista syytettyjä on ollut yhteensä 247 henkilöä. Yhteensä rahanpesusta on tapauksista tuomittu 191 henkilöä. (Neira et al. 2010, 1-2)

Diagrammissa suurimpana yksittäisenä rikoksena ovat huumausainerikokset, joita on 44 % kaikista esirikoksista. Toiseksi suurimpana yhtenä rikoksena ovat petokset, joita on 23 %. Kolmantena ovat varkaudet 9 % ja neljäntenä veropetokset 8 % kaikista tehdyistä esirikoksista. Esirikoksina tutkimuksen tapauksissa esiintyi myös muita esirikoksia, jotka on esitelty Kuviossa 3 olevassa diagrammissa.



Kuvio 3. Esirikokset Suomessa (mukaiillen Neira et al. 2010, 18)

Taulukossa 1 on osa Rauterin ja Trumanin tekemää matriisitaulukkoa, joka on alun perin tehty FATF:n vuosina 1998- 2004 julkaisemien typologioiden ja Eagmont Group of Financial and Investigation Units -yhtiön vuonna 2000 julkaiseman raportin perusteella. Tutkimuksessa on käytetty vain raportoituja rahanpesutapauksia, eivätkä ne välttämättä kuvaa eri tekniikoiden suhteellista painoarvoa. Taulukossa on käytetty 223 tapausta, joissa kussakin oli mukana yksi tai useampi rikos ja rahanpesun mekanismi, mikä tuottaa yhteensä 580 merkintää. Merkinnöistä 70 % kattaa kolme rikosluokkaa. Suurimpana luokkana olivat huumausainerikokset ja toiseksi suurimpana petokset, jotka olivat myös Suomessa ilmenneissä esirikoksissa kaksi suurinta luokkaa. Kolmanneksi suurin luokka oli tässä tutkimuksessa salakuljetus. (Rauter & Truman 2004, 32,)

Taulukko 1. Rahanpesun metodit suhteessa rikoksiin (mukailien Rauter & Truman2004, 33)

METODI	HUUMAU-AINE-RIKOKSET	TALOUS-RIKOKSET	SALAKULJETUS	VERO-RIKOKSET	PETOS	TERRORISMI	TUNTEMATTOMAT	YHT
Käteisen salakuljetus	6	1	1		1	1		10
Kasinot		1			3	18		22
Elektroninen Varojen siirto	33	5	22	4	30		11	105
Kiinteistöt	13	2	5		5		3	28
Arvopaperit	10	2		1	8		1	22
Kuori yritykset	8	1	5	2	2		1	19
Yhteensä	70	12	22	7	49	19	16	

Taulukosta 1 voidaan havaita elektronisen varojen siirron esiintyvän tutkimuksen tapauksissa huomattavasti muita rahanpesun mekanismeja useammin. Toiseksi eniten käytetty metodi oli pestä rahaa kiinteistöjen avulla. Vaikka salakuljetusta voidaan pitää yhtenä merkittävimmistä rahanpesun metodeista, ei tutkimusaineiston tapauksissa esiintynyt kovin montaa rahanpesutapausta, joissa oli käytetty metodina salakuljetusta. Taulukon 1 tapauksissa kasinot olivat käytetyin metodi pestäessä terrorismin käyttöön tarkoitettuja varoja. Kuoriyrityksiä esiintyi eri rikostapauksissa käytettynä metodina hyvin tasaisesti. Taulukon 1 esittämistä luvuista ei tule johtaa liian pitkälle tehtyjä johtopäätöksiä, sillä ne tarjoavat vain ilmitulleiden tapauksien antaman suhdeluvun. Koska rikoksien todellisesta määrästä, laadusta ja niiden tekotavoista voidaan esittää vain arvioita, ei taulukon perusteella pysty tekemään suoria johtopäätöksiä metodien merkittävydestä.

4 RAHANPESUN EHKÄISY

Tässä osiossa tarkastellaan tilintarkastajan roolia rahanpesurikoksien ehkäisyssä. Tarkastelu tapahtuu esimerkiksi vertaamalla tilintarkastajien tekemien rahanpesuilmoitusten määrää muiden ilmoitusvelvollisten tekemiin ilmoituksiin. Osiossa tarkastellaan myös rahanpesun vastaisen työskentelyn keskeisimpiä piirteitä. Tutkimuksen empiriaosassa haastateltiin KHT -tilintarkastaja Pasi Warista. Haastattelu oli puoli-strukturoitu ja se suoritettiin sähköpostitse lähetetyillä kysymyksillä (Liite 1.), johon haastateltava siis vastasi omin sanoin. Haasteltavan vastauksia tullaan kuljettamaan läpi empiriaosuuden, jossa tilintarkastajien mahdollisuuksia havaita rahanpesurikoksia tarkastellaan tieteellisten artikkelien ja teoriaosuuden pohjalta. Lisäksi hyödynnetään Keskusrikospoliisin rahanpesun selvityskeskuksessa työskentelevä rikostarkastaja Kuitusen Tilintarkastus-lehdelle antamaa haastattelua. Empiriaosuudessa on myös tutkijan omaa pohdintaa aiheesta.

4.1 Rahanpesun vastainen työskentely

Rahanpesu on globaali ongelma. International Monetary Fund:in (IMF) mukaan rahanpesijät käyttävät usein hyväkseen kansallisia eroja rahanpesun vastaisissa järjestelmissä. Maissa, joissa rahanpesun ongelmiin puuttumisessa on epäonnistuttu, ongelmista uhkaa tulla entistä pitkäaikaisempia, ja järjestäytynyt rikollisuus on vaarassa juurtua maihin pysyvästi. Rahanpesun vastaisten menetelmien noudattaminen on kuitenkin viime vuosien kokemusten perusteella osoittautunut voimakkaaksi aseeksi rahanpesun ehkäisemiseksi. Rikostarkastaja Kuitusen mukaan ilmoitusvelvollisten rooli on ollut merkittävä jo tapahtuneiden rikosten selvittämisessä ja erityisesti selvittäessä rahanpesurikosten rahavirtoja. (Khan 2007, 45-46; Sartip 2008, 55; Sviili 4/2008, 28)

Ilmoitusvelvollisen roolia rahanpesun vastaisessa työskentelyssä voidaankin pitää merkittävänä, ja se on lain uudistuksien myötä jatkuvasti laajentunut. Rahanpesun vastaisessa työskentelyssä voidaan kuitenkin listata kaikista merkittävimpiä avainasioita, joita tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön tulisi huomioida.

Ilmoitusvelvollisen avain asiat rahanpesun ehkäisemisessä:

- Varmistaa että yrityksen riskit osallistua rahanpesuun on huomioitu ja yritystä käsitellään sen mukaisesti kuinka hyvin riskit on pystytty kartoittamaan.
- Kehittää yleiset linjaukset miten toimitaan ja varmistetaan, että menettelyt ja valvontajärjestelyt ovat ajan tasalla ja samassa linjassa FATF:n suositusten ja lainsäädännön kanssa.
- Valvotaan, että yleisiä linjauksia noudatetaan.
- Arvioidaan asiakkaan riskisyys, maantieteellisestä, tuote-, ja toimitusketjun näkökulmasta.
- Tunnistetaan asiakas kunnolla.
- Huolehditaan oman koulutuksen ajantasaisuudesta.

(Khan 2007, 48; Baumier 2006, 32; Schott 2006, III-14)

Rahanpesulaissa keskeisenä periaatteena on asiakkaan tunteminen ja riskiperusteinen lähestymistapa. Kun tunnetaan asiakas tarpeeksi hyvin, pystytään paremmin tunnistamaan, ovatko liiketapahtumat yleisiä vai poikkeuksellisia. Silloin kun rahanpesun riski on tavanomaista suurempi, asiakkaan tunnistaminen on tehtävä erityisen huolellisesti. Tunnistamistoimien laajuus pohjautuu riskiperusteiseen arviointiin, mikä edellyttää, että tilintarkastajalla on riittävät menetelmät arvioida toimintaansa ja asiakkaisiinsa liittyviä rahanpesun riskejä. Esimerkiksi listaamalla maita, joissa asiakkaan organisaatio toimii. (Finanssivalvonta; Sviili 4/2008, 29; Khan 2007, 48)

KHT-tilintarkastaja Wariksen mukaan PwC-ketjussa jokaista asiakasta tarkastellaan yksilönä ja jokaisen asiakkaan kohdalla osana normaalia suunnittelua pyritään tunnistamaan mahdollinen kohonnut riski rahanpesuun. Joten ainakin rahanpesulaissa keskeisenä periaatteena annettu asiakkaan tunteminen ja riskiperusteinen arviointi vaikuttavat olevat PwC-ketjussa aisanmukaisesti hoidossa.

Rahanpesulakiin sisältyvä huolellisuusvelvoite edellyttää tilintarkastajan varmistavan, että hän tuntee asiakkaansa liiketoiminnan ja sen laajuuden sekä perusteet tarjottujen palveluiden käytölle. Lain 2 luvun 9 §:n mukaan tilintarkastajan tulee jatkuvasti kiinnittää huomiota liiketoimiin, jotka rakenteeltaan tai suuruudeltaan poikkeavat tavanomaisista liiketoimista tai jos liiketoimilla ei ole ilmeistä taloudellista tarkoitusta tai ne eivät sovi tilintarkastajan saamaan kuvaan asiakkaan toiminnasta. Tarvittaessa liiketoimeen liittyvien varojen alkuperä tulee selvittää. (Finanssivalvonta)

Esimerkkejä liiketoimista, joiden pitäisi herättää tilintarkastajan mielenkiinto:

- Asiakkaalla on suuria summia käteistä rahaa, joka ei ole sidoksissa asiakkaan liiketoiminnan tai liiketapahtumien kanssa.
- Asiakkaalla on huomattavan suuria käteisnostoeria, jotka eivät näytä olevan sidoksissa liiketoimintaan.
- Asiakkaalla on liioitellun korkea likviditeetti.
- Asiakkaalla on selvittämättömiä saanteja kolmannelta osapuolelta ja niitä on talletettu ulkomaisille tileille.
- Asiakkaalla on monimutkainen yritys- tai rahoitusjärjestely.
- Asiakkaan toiminta on epärationaalista.
- Asiakkaan taloudellista tilaa kuvaavien tunnuslukujen äkilliset muutokset.

(Low 2010, 134; Sviili4/2008, 29)

Normaaliksi liiketoiminnaksi voidaan puolestaan luokitella sellainen liiketoiminta, jolla on selkeät taloudelliset tai oikeudelliset perusteet tai joka rakenteeltaan tai määrältään kuuluu normaalin liiketoiminnan piiriin. Liike-elämä on kuitenkin jatkuvasti monimuotoisempaa ja yrityksille kehitellään jatkuvasti mitä erikoisimpia ja ennenäkemättömiä rahoitusjärjestelyitä, mikä asettaa omat haasteensa huolellisuusvelvoitteeseen. (Sviili 4/2008, 29-30)

4.2 Tunnusluvut

KHT-yhdistyksen suositusten mukaan tilintarkastajien tulisi soveltaa analyyttisiä menetelmiä tilintarkastuksen yhteenveto- ja suunnitteluvaiheessa. Analyttisillä menetelmillä tarkoitetaan merkittävien suhdelukujen ja kehityssuuntien analysointia. Tällöin selvitetään vaihtelujen syyt ja yhteydet, jotka ovat epäjohdonmukaisia muuhun informaatioon nähden, tai jotka poikkeavat odotetuista luvuista. (Koskivaara 2004)

Kysymykseen, seuraatteko joitain asiakkaidenne tunnuslukuja rahanpesuun liittyen, Waris vastasi: *”Emme ole yksilöineet tiettyjä tunnuslukuja seurannan kohteiksi. Lähtökohtana on, että pyrimme tunnistamaan poikkeukselliset liiketoimet sekä monimutkaiset rahoitus/pankkijärjestelyt. Huomiota saattaa aluksi kiinnittää jokin poikkeuksellinen tunnusluku jonka perusteella selvitystyötä laajennetaan.”*

Esimerkki laskelmasta, jonka poikkeavuus voi viitata rahanpesuun ja jonka havaitsemiseen tilintarkastajalla on mahdollisuus, on kassavirta-analyysi. Kassavirtalaskelmat ovat vähennysmuodossa esitettyjä laskelmia, missä tilikauden aikana yrityksen kassaan tulleista tuloista vähennetään kassasta maksetut menot. Kassavirtalaskelmissa esitetään välisummia, joita nimitetään yleisesti kassavirtajäämiksi, ja joiden avulla voidaan esimerkiksi selvittää minkä verran yhtiön operatiivinen toiminta on tilikauden aikana kerryttänyt kassavirtaa. Mikäli kassavirtalaskelman jäämiset ovat negatiiviset, on laskelman avulla mahdollista analysoida, mistä yhtiö on saanut rahaa alijäämäisen kassavirran rahoittamiseen. Laskelmasta näkee, onko yhtiö lisännyt velkoja nostamalla lainoja, myynyt omaisuuttaan tai ovatko omistajat tai ulkopuoliset tahot sijoittaneet yritykseen. Samasta laskelmasta myös nähdään, jos kassaan alkaa yllättäen virtaamaan huomattavasti enemmän tuloja kuin aikaisemmin. Kassavirtalaskelmasta lasketaan myös tunnuslukuja. (Leppiniemi & Kyykkänen 2005; 130, Hakola 2010, 9)

4.3 Tilintarkastajien tekemät rahanpesuilmoitukset

Rikostarkastaja Kuitunen kertoo havainneensa, että ilmoitusvelvolliset usein pelkäävät ilmoituksen kohteena olevan asiakkaan tulevan tietoiseksi hänestä tehdystä ilmoituksesta ja ilmoituksen tehneestä tahosta. Kuitunen kuitenkin painottaa, ettei rahanpesun selvityskeskus paljasta ilmoituksen kohteelle, mistä ilmoitus on tullut. Yleensä ilmoituksista noin 10–14 % on siirretty vuosittain esitutkintaan, mikä on rikostarkastaja Kuitusen mukaan erittäin hyvää kansainvälistä tasoa. (Sviili 4/2008, 30- 31)

Ennen rahanpesulain uudistusta vuonna 2008 rahanpesun selvityskeskus sai vuosittain tilintarkastajilta yhdestä viiteen tekemää rahanpesuilmoitusta, mitä pidettiin keskusrikospoliisissa liian alhaisena. Uudistuksen jälkeen ilmoitusten määrä kuitenkin yli kaksinkertaistui. Vuonna 2008 ilmoituksia tehtiin 12, vuonna 2009 16:sta ilmoitusta ja vuonna 2010 17:sta ilmoitusta. (Sviili 4/2008, 30; Keskusrikospoliisi 2011, 8)

Taulukosta 2 voidaan todeta, että vaikka tilintarkastajien ilmoitusten määrä lakiuudistuksen myötä kasvoi, se on edelleen kaikista tulleista rahanpesuilmoituksista alle prosentin luokkaa. Suurimmat ilmoitusten tekijät ovat taulukon mukaan kaikkina kolmena vuonna olleet valuutanvaihtoyhtiöt, joilta on vuonna 2010 tullut hieman yli 16000 ilmoitusta. Toiseksi eniten ilmoituksia on tullut rahapelitoiminnassa olevilta yrityksiltä, joiden tekemä ilmoitusten lukumäärä oli vuonna 2010 lähemmäs 4000 kappaletta. Pankit ovat tehneet tasan tuhat ilmoitusta vuonna 2010, mikä on kolmanneksi eniten. Vuonna 2010 kotimainen poliisiviranomainen ja vakuutusyhtiöt ovat tehneet melkein yhtä paljon rahanpesuilmoituksia. Joskin vakuutusyhtiöiden ilmoitukset ovat vuonna 2010 kaksinkertaistuneet vuoden 2009 ilmoitukseen nähden, kun taas kotimaisen poliisiviranomaisen ilmoitukset ovat laskeneet useammalla kymmenellä aikaisemman vuoden ilmoituksista. Kirjanpito toimistojen ja lakimiesten tekemien ilmoitusten lukumäärät ovat vuosina 2008 ja 2009 olleet noin puolet pienempiä tilintarkastajien tekemien ilmoitusten lukumäärään nähden.

Taulukko 2. Rahanpesuilmoitukset 2008-2010 (mukaillen Keskusrikospoliisi 2011, 8)

ILMOITTAJATAHOT	2008	2009	2010	2010 %
Pankki	876	869	1000	4,7
Sijoituspalveluyhtiö	6	1	5	0,0
Rahoitusyhtiö	-	22	12	0,0
Vakuutusyhtiö	67	68	153	0,7
Kiinteistövälittäjä	14	9	14	0,0
Rahapeli-toiminta	4252	5023	3951	18,5
Valuutanvaihtoyhtiö	17225	21543	16012	74,7
Kirjanpito-toimisto	7	7	-	-
Tilintarkastusyhteisö	12	16	17	0,0
Lakimiehet	5	8	7	0,0
Arvotavarakauppias	7	15	45	0,2
Panttilainaamo	-	2	-	-
Huutokaupantoinnittaja	-	-	6	0,0
Kotimainen poliisiviranomainen	190	154	127	0,7
Kotimainen muu viranomaisen	47	27	80	0,4
Ulkomaalainen poliisiviranomainen	13	2	2	0,0
Ulkomainen muu viranomaisen	20	3	3	0,0
Muu tietolähde	11	12	20	0,1
YHTEENSÄ	22752	27781	21454	100

Haastattelussa tilintarkastaja Waris kertoi, että jos hän epäilisi asiakastaan rahanpesusta, ottaisi hän silloin yhteyttä PwC-ketjun nimettyihin asiantuntijoihin, joiden avustuksella prosessia jatkettaisiin. Kysymykseen, onko hän epäillyt jotain asiakastaan rahanpesusta, Waris ei halunnut kommentoida.

4.4 Tilintarkastajien mahdollisuudet havaita rahanpesurikoksia

Uusien lakien ja säännösten tunteminen ja niiden noudattaminen koetaan alussa usein hankalaksi ja työlääksi, minkä vuoksi tilintarkastajien taholta on toivottu koulutuksen lisäämistä. (Sviili 4/2008, 30) Haastattelussa Waris kertoi saaneensa PwC-

ketjulta ohjeistusta kuinka toimia, jos hän havaitsee tai epäilee asiakkaan syyllistyvän rahanpesurikokseen. PwC-ketjulla on yhtiön puolesta laadittu yleiset toimintaohjeet, joista tilintarkastajille on myös järjestetty koulutusta.

Koulutustilaisuudet onkin koettu tilintarkastajien keskuudessa usein hyvänä foorumina keskustelulle ja mielipiteiden vaihdolle sekä mahdollisuutena pohtia yhdessä, millaisista ilmiöistä ja havainnoista tilintarkastajien tulisi ilmoittaa rahanpesun selvityskeskukseksi. (Sviili 4/2008, 30)

Kysymykseen, millaisina koette omat mahdollisuutenne havaita/tunnistaa rahanpesua, Waris vastaa: *”Poikkeavat liiketapahtumat ja poikkeukselliset maksujärjestelyt havaitaan melko suurella todennäköisyydellä normaalin tilintarkastuksen yhteydessä silloin jos ne ovat määrältään olennaisia.”* Määrät ja poikkeavuudet vaihtelevat paljon eri yritysten kokojen ja toimialojen mukaan. Siksi onkin yleistä, että tilintarkastaja keskittyy yhteen tai muutamaankin toimialaan, joka on suotavaa, koska tällöin hän voi paremmin syventää omaa osaamistaan.

Waris näkee tilintarkastajan roolin rahanpesun ehkäisyssä yhtenä toimijana muiden rinnalla. Tilintarkastajan roolin merkityksellisyyttä kuitenkin Wariksen mukaan rajoittaa se, että todelliset rahanpesijat pyrkivät välttämään ammattitilintarkastajan käyttämistä, mikä on mahdollista yhteisöissä, joissa tilintarkastuslain 2. luvun 4 § mukaan tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta. Toisin sanoen pienet kirjanpitovelvolliset eivät kuulu tilintarkastusveloitteen piiriin, mikä helpottaa rahanpesua yrityksissä, joiden kirjanpitoa ei kukaan valvo.

Tilintarkastajan roolin rahanpesussa voidaan nähdä kiteytyvän rikostarkastaja Kuitusen sanoihin: *”Lainsäädännöllä ei koskaan voida kokonaan estää rikoksia, mutta rikollisesta toiminnasta voidaan tehdä työläämpää ja lisätä kiinnijäämisriskiä, mikä osaltaan toimii ennaltaehkäisevästi.”* (Sviili 4/2008, 31)

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä osiossa kootaan yhteen tutkimuksen teoria- ja empiriaosien pääkohdat, esitellään tutkijan johtopäätökset ja pohditaan jatkotutkimusmahdollisuuksia.

5.1 Yhteenveto

Tutkimuksessa tavoitteena oli tarkastella, miten tilintarkastaja voi omalla toiminnallaan ehkäistä rahanpesurikoksia ja miten itse tilintarkastuksen avulla voidaan ehkäistä rahanpesurikoksia. Samalla tarkasteltiin tilintarkastajan velvoitteita lain ja asetusten näkökulmasta ja käytiin läpi rahanpesurikosten erityispiirteitä kansainvälisellä tasolla, jotta pystytään ymmärtämään, mitä haasteita niihin liittyvään rikostorjuntaan liittyy.

Tilintarkastuksen sisällöstä määrätään laissa. Lähtökohtaisesti tilintarkastus koskee kaikkia yhteisöjä ja säätiöitä, mutta pienillä kirjanpitovelvollisilla on mahdollisuus luopua tilintarkastuksesta tietyin ehdoin. Asiasta on käyty keskustelua ja KHT-yhdistyksen virallisen kannan mukaan tilintarkastus tulisi säilyttää kaikissa osakeyhtiöissä. Yhtiön mukaan auktorisoidun tilintarkastajan käyttö lisäisi ulkoista varmuutta ja ehkäisisi suunnitelmallisia väärinkäytöksiä. Tilintarkastuslaissa annetaan myös tilintarkastajan ammattieettiset periaatteet ja tilintarkastajan velvollisuuksista tilintarkastuksessa määrätään tilintarkastusstandardissa 240. Sen mukaan tilintarkastaja on velvollinen hankkimaan kohtuullisen varmuuden siitä, ettei tilinpäätöksessä kokonaisuutena ole oleellista virheellisyyttä.

Rahanpesu on kansainvälistä toimintaa, jossa rikoksella hankitun rahan alkuperä pyritään häivyttämään ja saamaan se näyttämään lailliselta. Siitä säädetään EU-direktiiveissä ja kansallisessa rikoslaissa. Rahanpesun vaiheita on kolme: sijoitus, harhautus ja palautus. Rahanpesun metodeita on puolestaan useita ja niiden käyttö vaihtelee maittain.

Rahanpesun vastaisten menetelmien noudattaminen on osoittautunut voimakkaaksi aseeksi rahanpesun ehkäisemisessä. Täten Ilmoitusvelvollisen roolia rahanpesun vastaisessa työskentelyssä voidaan pitää merkittävänä. Keskeisestä on asiakkaan tunteminen ja riskiperusteinen lähestymistapa

5.2 Johtopäätökset

Tilintarkastajilla on mahdollisuus havaita vain yrityksiä kautta tapahtuvaa rahanpesua, mikä tarkoittaa, että tilintarkastajilla ei ole mahdollisuutta puuttua kuin osaan rahanpesurikoksien metodeista. Tilintarkastajalla ei ole myöskään mahdollisuutta havaita yksityishenkilöiden tekemää rahanpesua, toisin kuin monilla muilla ilmoitusvelvollisilla, kuten esimerkiksi pankeilla ja valuutanvaihtoyhtiöillä.

Rahanpesun kolme eri vaihetta ovat tilintarkastajan tekemän tarkastustyön kannalta kaikki olennaisia, koska jokaisessa vaiheessa pystytään käyttämään yritystä rahanpesun apuvälineenä.

Sijoitusvaiheessa yrityksiä voidaan käyttää likaisen rahan sijoittamiseen osaksi laillisen liiketoiminnan käteistuloja. Harhautusvaiheessa rahanpesussa käytetään usein hyväksi kuoriyrityksiä, joiden kautta likaista rahaa kierrätetään, jotta rahojen alkuperän selvitys vaikeutuisi. Kuoriyritysten koko pyritään kuitenkin usein pitämään tarpeeksi pienenä, ettei se ole tilintarkastusvelvollinen. Kuoriyritysten käyttö pienentää tilintarkastajan roolin merkittävyyttä rahanpesun ehkäisyssä sijoitusvaiheessa.

Palautusvaiheessa tilintarkastajien tarkastusta vaikeuttaa usein onnistunut harhautusvaihe, jonka jälkeen rahojen alkuperän jäljittäminen on usein erittäin vaikeaa, ellei jopa mahdotonta. Palautusvaiheessa käytetään myös usein yrityksiä apuna, jotta rikolliset rahat saadaan sen kautta takaisin laillisiin varoihin. Myös palautusvaiheessa käytettävien yritysten koko pyritään pitämään usein niin pienenä, ettei yritys ole tilintarkastusvelvollinen.

Silloin kun rahanpesu tapahtuu pienissä yhtiöissä, jotka ovat vapautettuja tilintarkastusvelvoitteesta, voidaan tilintarkastajalla katsoa olevan huonommat lähtökohdat ehkäistä rahanpesua kuin muilla ilmoitusvelvollisilla.

Hallitus perustelee tämänhetkistä tilannetta, eli tilintarkastusvelvollisuuden poistumista pienimmiltä kirjanpitovelvollisilta, vedoten siihen, että tilintarkastuksen ulottamista kaikkiin pienimpiinkin yhteisöihin voidaan pitää kohtuuttomana taloudellisena lisärasitteena verrattuna tästä koituviin hyötyihin.

Rahanpesusta yhteiskunnalle koituvat tappiot ovat vuosittain useita satoja miljoonia euroja. Koska yrityksiä käytetään laajasti hyväksi rahanpesussa, ovat käytetyt yritykset usein pienimpiä kirjanpitovelvollisia, jottei yrityksen kirjanpitoa tarvitse tarkastuttaa tilintarkastajalla. Pienten kirjanpitovelvollisten sitominen takaisin tilintarkastusvelvollisten piiriin olisi myös yhteiskunnan kannalta kannattavaa. Tällöin tilintarkastuksen avulla voitaisiin kitkeä enemmän kuorirytyksiä ja rahanpesua harjoittavia yrityksiä pois markkinoilta, näin siis vaikeutettaisiin rahanpesussa käytettyjä metodeita entisestään. Pienimpien kirjanpitovelvollisten tilintarkastuksen hinta tulisi luultavasti olemaan kuitenkin suurempia yhtiöitä huomattavasti pienempi. Lisäksi, koska rahanpesusta koituvat tappiot ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä, olisi ehkä syytä miettiä, tulisiko tämän hetken normistoa muuttaa. Valtio voisi myös harkita tukevansa pienten yritysten tilintarkastusta. Myös KHT-yhdistys uskoo, että auktorisoitu tilintarkastajan käyttö lisäisi ulkoista varmuutta ja ennalta ehkäisisi suunnitelmallisia väärinkäytöksiä.

Tilintarkastajilla on huolellisuusvelvollisuuden mukaan arvioitava kriittisesti tilintarkastusevidenssiä, eli tämän tulee suorittaa tarkastus kriittisesti ja hyviä tapoja noudattaen. Tilintarkastajalla ei kuitenkaan ole velvollisuutta tunnistaa taitavasti väärennettyjä asiakirjoja, joita järjestäytyneessä pitkälle suunnitellussa rahanpesussa usein käytetään. Näin ollen tilintarkastajilla on rajoitetut mahdollisuudet havaita tilintarkastusvelvollisissa yhtiöissä tapahtuvaa rahanpesua.

Tilintarkastaja voisi mahdollisesti parantaa mahdollisuuksiaan havaita rahanpesurikoksia käymällä koulutuksissa sekä tutustumalla tarkemmin rahanpesun eri vaiheisiin ja jo tunnistettuihin käytössä oleviin metodeihin. Tilintarkastajan tulisi myös pitää itsensä mahdollisimman ajan tasalla rahanpesurikostapauksista ja käytössä olevaista

säädöksistä. Koska rikoksen ehkäisy on myös yhteiskunnallisesti kannattavaa, voisi tilintarkastajien koulutuksen tukemista valtion varoilla harkita.

Vaikka tilintarkastajien lähtökohdat ehkäistä rahanpesua pienissä yhtiöissä ovat usein rajallisemmat kuin muiden ilmoitusvelvollisten, tilintarkastajan rooli nykytilanteessa on kuitenkin äärimmäisen tärkeä. Tilintarkastajan tekemä tarkastustyö ja valvonta toimivat nimittäin hyvänä pelotteena, jolloin rahanpesuun tarkoitettut yhtiöt eivät pääse paisumaan liian suuriksi, vaan rahanpesijät joutuvat perustamaan monia eri yrityksiä, joiden hallinta vaatii myös enemmän työtä. Näin ollen voidaan kiinnijäämisriskin nähdä kasvavan, kun rahanpesua harjoitetaan laajemmalla kentällä ja useamman yrityksen ympärille täytyy rakentaa kuvitteellinen viitekehys.

5.2.1 Jatkotutkimusmahdollisuudet

Aihetta voisi tutkia lisää esimerkiksi kvantitatiivisesta näkökulmasta. Tällöin voisi vertailla pienten kirjanpitovelvollisten esiintymisen osuutta rahanpesuilmoituksissa tilintarkastusvelvollisten osuuteen. Lisäksi voisi tutkia, kuinka moni tilintarkastajan tekemä rahanpesuilmoitus eteni esitutkintavaiheeseen. Mahdollisten tilintarkastusvelvollisuuksia koskevien normimuutosten jälkeen tilintarkastajan ilmoitusten määrää voisi myös verrata nykytilanteeseen.

Kvalitatiivisesta näkökulmasta aihetta voisi tutkia arvioimalla, kuinka hyvin tilintarkastajat tietävät lainmukaiset velvollisuutensa havaita ja raportoida rahanpesusta keskusrikospoliisin selvityskeskukseen. Arvioinnin kohteena voisi olla myös se, kuinka hyvin tilintarkastajat hahmottavat rahanpesun eri vaiheet, tavat ja menetelmät.

LÄHDELUETTELO

Baumier, C. (2006) Auditing Anti-Money-Laundering Compliance. Bank Account & Finance, 31-34.

Ferwerda, J. (2009) The Economics of Crime and Money Laundering: Does Anti-Money Laundering Policy Reduce Crime? Netherlands, Utrecht University School of Economics, 903-929.

Finanssivalvonta. Rahanpesulaki [verkkodokumentti]. [viitattu 27.3.2011]. Saatavilla:

http://www.finanssivalvonta.fi/fi/Valvonta/Markkinavalvonta_ ja_ menettelytapavalvonta/Rahanpesun_estaminen/Pages/rahanpesulaki.aspx

EK (2010) Tavoitteena uudistuva hyvinvointiyhteiskunta [verkkodokumentti]. [viitattu 24.3.2011]. Saatavilla:

http://www.ek.fi/www/fi/vaalit_2011/uudistuva_hyvinvointiyhteiskunta.php

Euroopan komissio (2010) Rahanpesukuriin [verkkodokumentti]. [viitattu 16.3.2011]. Saatavilla: http://ec.europa.eu/finland/news/press/101/10885_fi.htm

Europa. 10. Vapaus, turvallisuus, oikeus [verkkodokumentti]. [viitattu 24.3.2011]. Saatavilla: http://europa.eu/abc/12lessons/lesson_10/index_fi.htm

Etälukio (2011) Kansainvälinen talous [verkkodokumentti]. [viitattu 16.3.2011]. Saatavilla: <http://www2.edu.fi/yrittajyvayla/?page=307>

Hakola, M. (2010) Kassavirta-analyysi velkarahoittajan näkökulmasta. Pro-gradu tutkielma. Lappeenranta, Lappeenrannan teknillinen yliopisto, kauppatieteiden osasto.

Halonen, K. & Steiner, M. (2010) Tilintarkastus prosessi käytännössä. Juva, WSOY pro

HE 194/2006 Hallituksen esitys Eduskunnalle tilintarkastuslaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi [verkkodokumentti]. [viitattu 25.3.2011]. Saatavilla: <http://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060194>

Heikinheimo, S. & Kuitunen, L. (2/2004) Rahanpesusta erityisesti tilintarkastajien näkökulmasta, osa 1. Tilintarkastus -Revision, lisalmi

Hällström, M. Kirjanpitäjän ja tilintarkastajan vastuusta talousrikoksissa [verkkodokumentti]. [viitattu 24.3.2011]. Saatavilla: <http://www.oikeus.fi/uploads/qqdnj9m1.pdf>

Kammonen, T. (2011) Kv-pokeriyrittäjiä epäillään petoksesta ja rahanpesusta [verkkodokumentti]. [viitattu 22.4.2011]. Saatavilla: <http://www.uusisuomi.fi/raha/111302-kv-pokeriyrittajia-epaillaan-petoksesta-ja-rahampesusta>

Keskusrikospoliisi (2011) Rahanpesun selvittelykeskuksen puolivuosiselitys 2010. Vantaa, Keskusrikospoliisi.

Keskusrikospoliisi (2011) Rahanpesun selvittelykeskuksen vuosikertomus 2010. Vantaa, Keskusrikospoliisi.

Khan, S. (2007) Tips for testing Anti-Money Laundering Programs. International audit services, Royal Bank Of Canada, 45-48.

KHT-yhdistys – Föreningen CGR ry (2009) Tilintarkastusalan standardit ja suositukset 2009. Helsinki, WS Bookwell Oy

Koskivaara, E. (2004) Analyttiset menetelmät ehkäisevät tilinpitokikkailua. [verkkodokumentti]. [viitattu 18.4.2011]. Saatavilla: http://www.tse.fi/FI/media/ajankohtaista/Pages/vaitostiedote_koskivaara.aspx

Layton, J. (2005) How money laundering works [verkkodokumentti]. [viitattu 18.4.2011]. Saatavilla: <http://money.howstuffworks.com/money-laundering2.htm>

Leppiniemi, J. & Kyykkänen, T. (2005) Kirjanpito, tilinpäätös ja tilinpäätöksen tulkin-
ta. Vantaa, Dark oy

Low, K. (2010) Anti-Money laundering + Knowing Your Customer = Plain Business
Sense. Certified MBTI Administrator, & Certified Behavioral Consultant/ Universiti
Brunei Darussalam, 128-136.

Neira, T., Perämaa, J. & Vasara, P. (2/2003) Päivittänyt Anna Nousiainen (8/2010).
Rahanpesurikokset oikeuskäytännössä V. Keskusrikospoliisi, Rahanpesun selvittely-
keskus. Vantaa, Keskusrikospoliisi.

Oikeusministeriö (27/2010) Rahanpesukriminalisointien muutostarpeet. Helsinki,
Oikeusministeriö

Poliisi (2011) Rahanpesun torjunta [verkkodokumentti]. [viitattu 16.3.2011].

Saatavilla:

[http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/pages/ABD14634404812EEC225758600503
4F1](http://www.poliisi.fi/poliisi/krp/home.nsf/pages/ABD14634404812EEC2257586005034F1)

Rauter, P. & Truman, E. (2004) Chasing Dirty Money, The fight against money laun-
dering. Washington DC, Institute for international economics.

Riistama, V. (2000) Tilintarkastus. Porvoo, Ws Bookwell Oy

Riistama, V. (1994) Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö. Jyväskylä, Gummerus Kirja-
paino Oy

Riistama, V. (1995) Tilintarkastus. Porvoo, WSOY:n graafiset laitokset

Sahavirta, R. (2007) Rahanpesurikokset. Vaajakoski, Gummerus kirjapaino Oy

Sartip, A. (2008) Auditing the Integrity of AML Programs. Internal auditing depart-
ment. The World Bank Group, 55-58.

Savolainen, J. (2010) Rahanpesun torjuntaa aiotaan tehostaa [verkkodokumentti]. [viitattu 19.4.2011]. Saatavilla: <http://www.edilex.fi/uutiset/26206.html>

Savolainen, J. (2007a) Vähintään 10 000 euron käteisrahan tuonti ja vienti seurataan EU:ssa [verkkodokumentti]. [viitattu 19.4.2011]. Saatavilla: <http://www.edilex.fi/uutiset/14205.html>

Savolainen, J. (2007b) Rahanpesuilmoitukset rajussa kasvussa – taustalla helpottunut ilmoitusmenettely [verkkodokumentti]. [viitattu 22.4.2011]. Saatavilla: <http://www.edilex.fi/uutiset/13557.html>

Schott, P. (2006) Reference Guide to Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism. World Bank, International Monetary Fund

Shah, A. (2008) Immigration [verkkodokumentti]. [viitattu 16.3.2011]. Saatavilla: <http://www.globalissues.org/article/537/immigration>

Siikavirta (2008) Ulkomailta – Ruotsin valuutanvaihtaja Forex sai suuret sakot [verkkodokumentti]. [viitattu 19.4.2011]. Saatavilla: <http://www.edilex.fi/uutiset/18510.html>

Siemens (2011) Megatrendit muuttavat maailmaa [verkkodokumentti]. [viitattu 16.3.2011]. Saatavilla: <http://www.siemens.fi/fi/index/answers/megatrendit.htm#toc-3>

Sviili, T. (4/2008) Uusi rahanpesulaki astui voimaan - Huomioita liiketoimintaprosesseihin ja rahavarojen alkuperään. Tilintarkastus- Revision, lisälmi

Tilastokeskus (2010) Väestö [verkkodokumentti]. [viitattu 16.3.2011]. Saatavilla: http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html

Tomperi, S. (2009) Tilintarkastus normeista käytäntöön. Helsinki, Edita Prima Oy

UNODC (2011) The Money- Laundering Cycle [verkkodokumentti]. [viitattu 18.4.2011]. Saatavilla: <http://www.unodc.org/unodc/en/money-laundering/laundrycycle.html>

VN (2006). Valtioneuvoston periaatepäätös hallituksen toimintaohjelmaksi talousrikollisuuden ja harmaan talouden vähentämiseksi 2006-2009. julkaistu 9.2.2006. [verkkodokumentti]. [viitattu 24.3.2011]. Saatavilla: <http://www.valtioneuvosto.fi/tiedostot/julkinen/periaatepaatokset/2006/harmaatalous.pdf>

LIITTEET

Liite 1.

Hei!

Olen Enni Rautio, opiskelen Lappeenrannan Yliopistossa ja kirjoitan kandidaatin tutkielmaani aiheesta rahanpesurikokset ja tilintarkastajan rooli. Arvostaisin erittäin suuresti, jos teillä olisi pikaisesti aikaa vastata muutama kysymykseen aiheeseen liittyen.

1. Luokitteletteko mahdollisesti asiakkaitanne erilaisiin kategorioihin? Esimerkiksi, jos heidän liiketoiminnastaan löytyy paljon yhteyksiä taloudellisesti epävakaisiin maihin (esim. alihankkijoita Iranista) tarkasteletteko silloin heidän toimintoja kriittisemmin?

2. Jos kategorioitte, niin mitä käytätte kriteereinä?

3. Seuraatteko joitain asiakkaidenne tunnuslukuja rahanpesuun liittyen, jos kyllä, niin mitä?

3.1. Minkä koette olevan tärkein/ tärkeimmät tunnusluvut, joista tilintarkastaja voi havaita viitteitä rahanpesuun?

4. Onko teitä ohjeistettu miten toimia, jos havaitsette rahanpesua, jos on:

4.1. miltä taholta, ja

4.2. miten teidän on neuvottu toimivan?

5. Millaisina koette omat mahdollisuutenne havaita/tunnistaa rahanpesua?

6. Kuinka tärkeänä näette tilintarkastajan roolin rahanpesun ehkäisemisessä?

VAPAA EHTOINEN:

7. Oletteko epäilleet asiakastanne rahanpesusta, jos olette pitkö epäily paikkansa, ja miten toimitte?

Paljon kiitoksia avustanne jo etukäteen!

Ystävällisin terveisin

Enni Rautio